

Андрій ВАСИЛЬЧЕНКО

ЧАРЛЬЗ ТЕЙЛОР ПРО ОРІЄНТУВАННЯ В МОРАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ

Ми продовжуємо знайомити читача із фрагментами книги Чарльза Тейлора "Джерела себе", яку видавництво "Дух і літера" підготувало до друку в українському перекладі¹. Нижче ми подаємо основну частину другого розділу, в якому автор обґрунтовує своє етичне розуміння самості (self) як певної позиції в просторі, створеному моральними системами координат.

Модерна епоха великою мірою позбавила нас традиційної ідентичності. Сучасна людина дедалі більше схильна делегувати різноманітним інституціям відповідальність за свої життєві вибори, а архаїчне прагнення осягнути правду буття залишається ознакою класичної літератури новочасної доби. Ми дедалі частіше віддаємо перевагу тверезому, скептичному чи іронічному усвідомленню неунікненності рольової фрагментизації особи, що її нав'язує жорсткий релятивізм сучасності. Важливість цих змін очевидна - адже йдеться, власне, про зникнення певних вимірів людськості. Щоправда, те, що одним видається втратою, інші вважають набуттям, звільненням від ілюзій. Чимало ідеологічних спадкоємців Ніцше й Фуко сьогодні дотримуються тієї думки, що, подібно до того, як людська історія являє собою лише випадкову комбінацію подій, так людська істота є не більше, ніж випадкова конфігурація психологічних станів, емоцій чи установок, а пошук будь-якої глибшої самості - річ якщо не шкідлива, то, принаймні, вкрай примарна і, практично, безнадійна.

Такий погляд, зокрема, послідовно обстоює Річард Рорті. Він вважає, що "для цілей морального й політичного розважання та обговорювання" цілком достатньо розглядати самість як ні в чому не ґрунтовану "сітку переконань, бажань та емоцій", що постійно пристосовується до "навколишнього середовища" (власне, до спільноти) за допомогою методу спроб та помилок². Гері Гаттінг називає цей погляд, згідно з яким наші етичні цінності узадані в

наших власних переконаннях та бажаннях і не потребують жодного подальшого уgruntування, "етичним натуралізмом"³. Про впливовість етичного натуралізму свідчить хоча б той факт, що Рорті наприкінці двадцятого століття протягом тривалого часу очолював список найбільш цитованих американських філософів.

У цьому контексті вирізняється своєрідність дослідження Тейлора: воно не лише *відновлює* традиційну концепцію ідентичності, пропонуючи нову аргументацію на її користь, а й *розвиває* цю концепцію таким чином, що аксіологічний потенціал людської самості, не втрачаючи своїх традиційних вимірів, водночас починає охоплювати й суто новочасні цінності - зокрема ті, що наснажують модерних етичних натуралістів, навіть якщо останні й залишають визнання власної етичної позиції поза межами своєї моральної теорії.

Ключом до концепції "Джерел себе" є просторова метафора ідентичності: відповідь на запитання: "Хто я?" - вимагає визначення своєї позиції в моральному просторі - просторі, в якому постають питання про добре та погане. Інакше кажучи, на відміну від домодерної людини, що визначала себе виключно в універсальних термінах, наші сучасники визначають себе шляхом *орієнтування* у просторі людських благ. Тейлор вдається тут до аналогії з орієнтуванням на місцевості: в обох випадках місцєрозташування уявлюється через співвіднесення з доступними орієнтирами.

Основними орієнтирами в моральному просторі, за Тейлором, є чіткі моральні системи координат (*frameworks*). Моральна система координат - це "те, завдяки чому ми створюємо духовний сенс нашого життя"⁴. Традиційна людина визначала міру повноти свого життя, розташовуючи його на тлі тієї чи тієї беззаперечної структури - "світ слави в пам'яті і піснях роду, або поклик Бога, висловлений в Одкровенні, або ж, якщо взяти інший приклад, ієрархічний лад сущого в універсумі"⁵. На відміну від цього, в сучасному світі немає єдиної системи координат, яку можна було б вважати само собою зрозумілою, бо її поділяють усі; інакше кажучи, сучасна людина істотним чином перебуває *в пошуку* сенсу свого життя.

Неминуча суб'єктивність сучасних мов артикуляції значущих смислів - істотна теза концепції Тейлора. Але вона аж ніяк не ствердження суб'єктивності чи відносності тих моральних джерел, для уявлення яких слугують ці мови. Тейлор вважає основним результатом свого дослідження розробку філософської мови "глибинного особистого відгуку" людини на одвічні людські

моральні запитання⁶. Інакше кажучи, він стверджує: те, про що давні мислителі говорили в термінах контакту з ладом суцього, онтичним логосом чи Богом, сьогодні може бути висловлене в термінах моральних систем координат та орієнтування в просторі людських благ. Автор "Джерел себе" сподівається, що усвідомлення цієї спадкоємності джерел надасть сучасній людині можливість відновити зв'язок із притлумленими моральними орієнтирами.

ПРИМІТКИ

¹ Перший розділ книги надруковано в часописі "Дух і літера", №11-12, с. 197-227. Переклад здійснено за виданням: TAYLOR, Ch., *Sources of the Self. The Making of the Modern Identity* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).

² RORTY, R., *Objectivity, Relativism, and Truth* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), p. 199.

³ GUTTING, G., *Pragmatic Liberalism and the Critique of Modernity* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), p. 49.

⁴ TAYLOR, *Sources of the Self*, p. 18.

⁵ *Ibid.*, p. 16.

⁶ *Ibid.*, p. 512.